

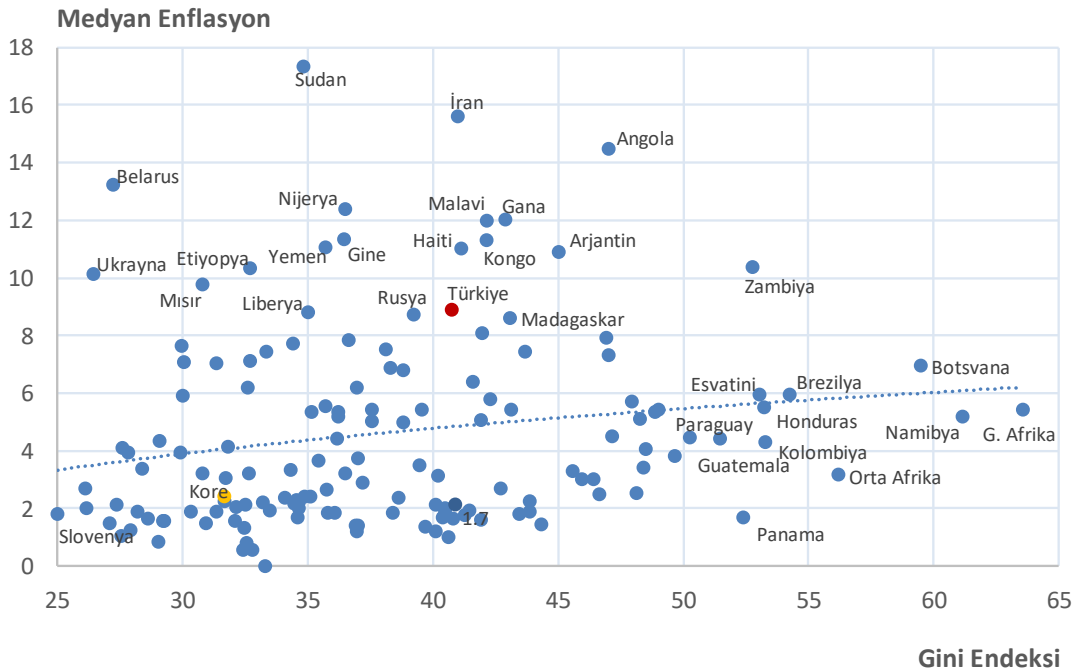
Enflasyon ve Gelir Eşitsizliği

Sumru Öz¹

Geniş bir örneklem kullanılarak yapılan ülkeler arası karşılaştırma, enflasyon ve gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteriyor. Dünya Kalkınma Göstergeleri [1] kapsamında verisi olan 154 ülke için son yirmi yılın medyan enflasyonunun dikey ekseninde, Gini² endeksinin ortalamasının ise yatay ekseninde verildiği Grafik 1'deki eğilim çizgisi, bu pozitif ilişkiye işaret ediyor. Grafikten iki gösterge arasındaki nedenselliğin yönü hakkında bir çıkarıma yapmak mümkün

değil: Gelir dağılımının daha bozuk olduğu ülkelerde enflasyon daha yüksek seyreliyor olabileceği gibi enflasyonun daha yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımı daha bozuk da olabilir. Bu araştırma notu, enflasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi bu iki farklı yönden ele alan çalışmalardan yararlanarak Türkiye'nin durumunu değerlendiriyor.

Grafik 1: 2001-21 döneminde dünyada enflasyon ve gelir dağılımı ilişkisi

Kaynak: Dünya Bankası [1]

Yukarıdaki grafikte 2001-21 döneminde medyan enflasyonu ve ortalama Gini endeksi değerlerine göre yüksek olan ülkelerin hangileri olduğu da gösteriliyor. Gelir dağılımı en bozuk ülkeler Sahraaltı Afrika ve Güney Amerika'da yer alıyor. Enflasyonun yüksek olduğu ülkeler ise daha geniş bir coğrafi alana yayılıyor ve yüksek Gini endeksinde olduğu gibi tamamı gelişmekte olan ülkelere oluşuyor. Ancak benzer kişi başına gelir düzeyine sahip gelişmekte olan ülkelere enflasyon çok farklı seyredebiliyor. 1980 yılında kişi başına geliri

¹ Koç Üniversitesi-TÜSİAD EAF

² Gini endeksi bir ülkede gelir dağılımının mutlak eşitlikten ne kadar saptığını gösterir, 0-100 arasında değişir [1].

yaklaşık aynı olan Türkiye ve Güney Kore için sonraki 20 yılda (1980-2000) enflasyon ortalaması sırasıyla yüzde 60 ve yüzde 6 oldu [2]. Grafik 1'in gösterdiği son yirmi yılda olduğu gibi 80'lerde de Türkiye'deki gelir dağılımının Güney Kore'dekinden çok daha bozuk olması araştırmacıları, enflasyon oranının ülkelerin gelir düzeyi yanında gelirin dağılımından da etkilendiği, yani enflasyon-gelir dağılımı ilişkisinde nedenselliğin gelir dağılımından enflasyona doğru olduğu çalışmalara yöneltti.

Nedenselliğin gelir dağılımından enflasyona doğru olduğu çalışmalar

Gelir dağılımındaki bozukluğun yüksek enflasyona neden olup olmadığı üzerine yapılan çalışmalar enflasyonun, paranın üretim maliyeti ile üzerinde yazılı değer arasındaki fark sayesinde elde edilen gelirin (senyoraj) para basma yetkisine sahip devlet için bir tür vergi³ olmasına dayanıyor. Bu yönde bir çalışmaya göre kamu harcamalarını karşılamak için gelir vergisi ve enflasyon vergisi arasında yapılacak seçimin üç belirleyicisi vardır [2]. İlki, standart bir kamu finansmanı sorunu olan optimal vergilendirmeye etkin kamu hizmeti sağlamaktır. İkincisi, ülkede yaşayanların belli bir tüketim düzeyine sahip olabilmelerini, yani gelir eşitliğini gözetmektir ki bu gelire artan bir vergi türü olan gelir vergisinin tercih edilmesini gerektirir. Son belirleyici ise ekonomi politikalarını hazırlayan siyasetçilerin, yüksek gelirliler için daha avantajlı olan finansman yöntemini tercih edeceğine işaret eden siyasi etkidir. Bu tercih de artan oranlı bir vergi türü olan gelir vergisinden değil, dar ve orta gelirlileri daha çok etkilediği bilinen enflasyon vergisinden yana olur. Çalışmada bu üç belirleyici ile oluşturulan bir model kullanılarak gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde yüksek gelirlilerin siyasi etkisi daha güçlü olacağı için enflasyonun da yüksek seyredeceği gösteriliyor [2].

Ülkeler arası karşılaştırmanın ortaya çıkardığı gelir eşitsizliği ve enflasyon arasındaki pozitif ilişkinin altında neyin yattığını araştıran bir başka çalışma [4] da benzer bir sonuca varıyor. Çalışmada, düşük gelirlili hane halklarının harcamalarının daha büyük bir bölümünü nakit olarak yaptığına, enflasyona karşı koruma sağlayan finansal enstrümanlardan yararlanma olasılığının hane halklarının gelir ve varlık düzeyiyle arttığına ve anket çalışmalarında enflasyonu en önemli sorun olarak dile getirenlerin daha düşük gelir dilimlerine mensup olduğuna dair daha önceki araştırmalarda elde edilen bulguların, düşük gelirlili hanelerin enflasyondan daha olumsuz etkilendiğini gösterdiği belirtiliyor. Buradan hareketle kurulan ve bütçe harcamalarının artan oranlı gelir vergisi ile mi yoksa para arzını artırarak mı karşılanacağını belirleyen para ve maliye politikalarının farklı gelir grupları arasındaki pazarlık sürecinin sonunda belirlendiği bir politik ekonomi modeli, gelir dağılımı ne kadar bozursa enflasyonun da o kadar yüksek bir düzeyde dengeye oturacağı sonucuna varıyor.

Nedenselliğin enflasyondan gelir dağılımına doğru olduğu çalışmalar

Nedenselliğin enflasyondan gelir dağılımına doğru olduğuna dair çalışmalar, temelde para politikasının yoksulluk ve eşitsizlik üzerindeki etkisini araştırıyor. Para politikasının toplam talep, işsizlik ve enflasyon üzerinde kısa vadede etkili olduğu göz önüne alınınca, eğer yoksulluk ve gelir dağılımı bu değişkenlerden etkileniyorsa para politikasının yoksulların yaşam standardını etkilediği söylenebilir [5]. Para politikasının yoksulluk üzerindeki etkisini araştıran bu makale, kısa ve uzun dönemli etkinin ters yönde olduğu sonucuna

³ Enflasyon, paranın satın alma gücünü düşürdüğü için parayı ihraç eden devletin yükümlülüğünü, parayı elde tutanların ise varlığını reel olarak azaltır. Bu anlamı ile enflasyon, gelir elde eden açısından vergi özelliği taşımakta, dolayısıyla vergi gibi satın alma gücünün devlete transferine neden olmaktadır [3].

varıyor. Çalışmanın ABD zaman serilerini kullanarak kısa vadeli etkiyi araştıran ilk bölümünde, işsizlik azaldığı zaman yoksulluğun da azaldığı bulunmakla beraber, işsizlik oranındaki döngüsel değişimlerin gelir dağılımı üzerinde etkili olduğuna dair bir bulguya ulaşamıyor [5]. Para politikasının işsizlik üzerinden yoksulluğu kısa vadede etkilemesi, diğer ülkeler için olduğu gibi Türkiye özelinde yapılan bazı çalışmalarda [6] enflasyonist para politikasının yoksulluğu azalttığı gibi bir sonuca varılmasına yol açıyor. Bu çalışmaların gözden kaçırdığı nokta para politikasının işsizlik üzerindeki etkisinin doğası gereği geçici olmasıdır. Genişlemeci para politikası ekonomide geçici bir canlılık yaratarak işsizliği, dolayısıyla yoksulluğu azaltabilir. Ancak zamanla doğal işsizlik oranına geri döneceği için yoksulluk tekrar artar. Bu süreçte kalıcı olarak artan ise genişlemeci para politikasının yarattığı enflasyon olur. Enflasyonun düşürmek için daraltıcı para politikası uygulanması durumunda ise bunun yoksulluk üzerinde yaratacağı olumsuz etki, canlılık dönemindeki geçici kazanımları ortadan kaldırır. Para politikasının işsizlik üzerinde uzun dönemli bir etkisi olmamakla beraber ortalama enflasyon ve toplam talebin oynaklığını artırıcı etkisi kalıcıdır. Gerçekten de para politikasından doğrudan etkilenen bu iki değişken ile yoksulluk arasındaki ilişkinin, geniş bir ülke örneklemini kullanılarak incelendiği makalenin ikinci bölümünde, enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlığın düşük gelir grupları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu ekonometrik olarak gösteriliyor [5].

Yüksek enflasyon ve makroekonomik istikrarsızlığın dar gelirliler üzerindeki olumsuz etkisi uzun dönem büyüme oranını düşürmesi üzerinden gerçekleşir [5]. Çünkü yüksek enflasyon ve toplam talepte yıldan yıla gözlenen oynaklık, belirsizlik yaratarak üreticinin fiyat sinyallerini doğru algılamasını engeller, bu da yatırım iştahını köreltir ve istihdamın artmasını önler. Yüksek enflasyonun düşük gelir gruplarını daha olumsuz etkilemesinin bir başka nedeni de özellikle gıda ve ulaşım gibi günlük hayatı devam ettirebilmek için gerekli olan harcamaların düşük gelir gruplarının bütçesinde daha yüksek bir paya sahip olmasıdır [7].

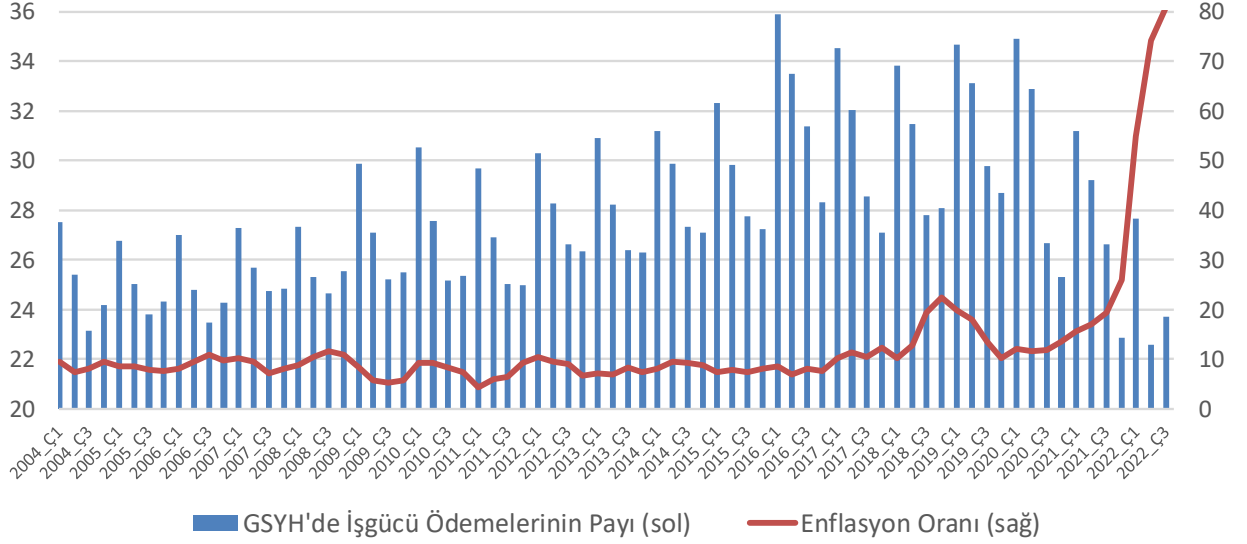
Enflasyon ve gelir eşitsizliği ilişkisi açısından Türkiye'nin durumu

Enflasyon ve eşitsizlik ilişkisinde nedenselliğin gelir dağılımından enflasyona doğru olduğu üzerine yapılan çalışmalar, özetle dağılımın bozuk olduğu ülkelerde yüksek gelirlielerin siyasi etkisi daha güçlü olacağı ve farklı gelir grupları arasındaki pazarlık sürecinde baskın çıkacakları için para ve maliye politikalarının üst gelir grubunun tercihi doğrultusunda belirleneceğini gösteriyor. Bu tercih artan oranlı gelir vergisinden değil enflasyon vergisine yol açan politikalardan yana olacağı için gelir dağılımının daha bozuk olduğu ülkelerde ortalama enflasyon da daha yüksek olur. Türkiye'de enflasyonun diğer ülkelere kıyasla on yıllardır yüksek seyretmesi, politikacıların aksi yöndeki söylemlerine karşın yüksek gelirlielerin kayırıldığı siyasi etkinin baskın çıktığına işaret ediyor olabilir.

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisini araştıran çalışmalara göreyse enflasyonist para politikası, kısa dönemde işsizliği bir miktar azaltsa da neden olduğu yüksek enflasyon ve toplam talep istikrarsızlığı, uzun dönemde düşük gelirlieleri olumsuz etkiler. Son 50 yılda enflasyonun en düşük seyrettiği yıllar 2001-21 dönemi olmakla beraber Grafik 1, bu dönemde bile Türkiye'nin 154 ülke içinde yüzde 9 ile medyan enflasyonu en yüksek 20 ülke arasında yer aldığını gösteriyor. Gini endeksi değerlerine göre de Türkiye, gelir dağılımı daha bozuk ülkeler arasında yer alıyor. Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanında 2002-2019 arasında kesintisiz yer alan değerlere göre Türkiye'de 2002'de 41,4 olan Gini endeksi 2006-2010 döneminde 40'ın altında seyrettikten sonra artmaya başlıyor ve 2019'da 41,9'a çıkıyor [1]. Son bir yılda çığırından çıkan enflasyonun

gelir dağılımı üzerindeki etkisini son iki yıla ait Gini endeksi henüz yayımlanmadığı için göremiyoruz. Ancak çeyreklik olarak açıklanan gelir yöntemiyle GSYH verileri gelir dağılımının bozulmaya devam edip etmediği konusunda fikir verebilir.

Grafik 2: Türkiye’de enflasyon ve GSYH içinde işgücü ödemelerinin payı (%)

Kaynak: TÜİK [8]

Grafik 2, 2004'ten bu yana çeyrekler itibarıyla GSYH içinde işgücü ödemelerinin payını ve sağ eksende enflasyon oranını veriyor. Grafikte işgücü ödemeleri payının birinci çeyreklerde yıl başında yapılan ücret artışları sayesinde yükselmekle beraber gerek enflasyon gerekse yüksek vergi dilimlerine geçilmesi yüzünden yıl sonuna doğru azaldığı görülüyor. Yıllar itibarıyla birinci çeyreklere bakıldığında ise 2005'ten sonra artan GSYH içinde işgücü ödemelerine ait payın, 2016'nın birinci çeyreğinde yüzde 36 ile en yüksek düzeyine ulaştıktan sonra düşme eğilimine girdiği anlaşılıyor. Özellikle genişlemeci para politikasının enflasyonu hızla artırdığı son bir yıla ait verilere göre 2022'nin birinci çeyreğinde işgücü ödemelerinin payı yüzde 28'in altında gerçekleşiyor. Ayrıca enflasyonundaki artışın süreklilik kazandığı 2020 ortasından itibaren her çeyrekte bir yıl öncesinin aynı çeyreğine göre işgücü ödemelerinin payı azalıyor. 2022'de yapılan yıl ortası ücret artışına rağmen 2022'nin üçüncü çeyreğinde bu pay 23,7'ye düşmüş durumda.

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların gösterdiği gibi enflasyonist para politikası, kısa dönemde işsizliği bir miktar azaltsa da neden olduğu yüksek enflasyon ve toplam talep istikrarsızlığı, uzun dönemde düşük gelirli olumsuz etkiler. Türkiye'nin mevcut durumu bu uzun dönemli etkinin kendisini göstermeye başladığını ortaya koyuyor. TÜİK tarafından son bir ay içinde açıklanan veriler, bir çeyrek öncesine kıyasla GSYH'nin daraldığını, işsizlik oranının artma eğilimine girdiğini ve GSYH içinde işgücü ödemelerinin payının düştüğünü gösteriyor.

Sonuç olarak, enflasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi her iki yönden ele alan çalışmalar ışığında Türkiye'nin durumunu değerlendirdiğimizde yüksek enflasyon ve gelir eşitsizliğinin birbirini besleyerek bir kısır döngüye yol açmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu kısır döngüyü kırmamanın yolu, yoksulluğu azaltacak sosyal politikalar tasarlamak yanında enflasyon vergisini ortadan kaldırmak için siyasi etkiden bağımsız bir merkez bankası ile enflasyonu akran ülkelerdeki düzeye indirmek gibi görünüyor.

Kaynaklar

- [1] Dünya Bankası. 2022. World Development Indicators. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators>
- [2] Crowe, Christopher. 2005. "Voting for inflation": The political economy of inflation and inequality." The Oxford Council on Good Governance. https://www.files.ethz.ch/isn/109845/Analysis-5_Voting_Inflation.pdf
- [3] Eğilmez, Mahfi. 2022. Ekonomi Sözlüğü. <https://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html>
- [4] Albanesi, Stefania. 2007. "Inflation and inequality". Journal of Monetary Economics 54 1088-1114.
- [5] Romer, Christina D. ve David H. Romer. 1998. "Monetary policy and the well-being of the poor." NBER Working Paper No: 6793. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w6793/w6793.pdf
- [6] Gülmez, Ahmet ve Nurullah Altıntaş. 2015. "Türkiye'de Ticari Açıklık ve Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz." KAÜ İİBF Dergisi, 6(9), 31-44.
- [7] Demiralp, Selva. 2022. "Merkez Bankası Bağımsızlığı ve Türkiye Tecrübesi." İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü Politika Notu. https://istanpol.org/Uploads/ContentManagementFile/merkezbankasiyayin03102022_1.pdf
- [8] TÜİK. 2022. Ulusal Hesaplar. Gelir Yöntemi ile Dönemsel GSYH. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1>